

Mennobart van Eerden (Groningen, 1954) is ecooloog bij Rijkswaterstaat. 'Omdat zijn werkgever onder andere het IJsselmeer beheert, houdt hij daar ook de stand van de vogels bij. Al meer dan dertig jaar vliegt hij iedere maand een vast parcours over het water. "Vogels herkennen van boven vergt wat training, maar inmiddels steek ik wel mijn handen in het vuur voor mijn determinaties en ook voor de aantallen."

I
N

Toppers uit de lucht

Het begint nog bescheiden. Zodra de vierpersoon Cessna pal tegen een snijdende noordoosten wind in is opgestegen van Vliegveld Lelystad, en met een flauwe bocht boven de haven komt, dicteert Van Eerden zijn collega Mervyn Roos: "Eén Fuut, ... vier Kuifeend, ... twee Krakeend, ... zes Wilde, ..." Onophoudelijk heeft Van Eerden de kijker aan zijn ogen en even onophoudelijk klinken de namen van watervogels over de headset van het vliegtuig. "POB is four, leaving the circuit for survey Rijkswaterstaat", zegt de piloot nog net tussen twee Tafeleenden door tegen de vluchtverkeersleiding, om aan te geven dat deze vlucht van vier personen voor onderzoeksdoeleinden is vertrokken.

Het ochtendronde voert ons tegen de klok in langs de Friese IJsselmeerkust, langs de Afsluitdijk naar het westen en vervolgens langs West-Friesland en de dijk Enkhuizen-Lelystad weer terug. Op het kaartje dat Roos voor zich heeft staan diverse herkenningspunten gemarkeerd, die aangeven wanneer hij zijn invulformulier moet wisselen voor een volgend traject. Op verschillende plekken staan ook ovals getekend. Op die plaatsen maakt de piloot een extra rondje richting het centrum van het meer om ook de vogels midden op het water mee te pikken.

Dat die extra rondjes niet voor niets zijn blijkt ter hoogte van de Steile Bank. Het water van het IJsselmeer staat zó hoog dat er van de zandplaten die het eigenlijke watervogelreservaat vormen niet veel over is. De hoogste eilandjes worden nog net zichtbaar gemaakt door een massa Aalscholvers die er pootje staan te baden. Iets verder uit de kust zwemt een grote groep Zaagbekken, ruim tweehonderd Grote en Middelste Zaagbekken en ook nog een clubje Nonnetjes door elkaar. "Deze groep kun je vanaf de kant nooit zien", weet Van Eerden. "Het is dus echt nuttig om vanuit een vliegtuig te tellen. Ook vanuit een boot zou je dit nooit kunnen doen, dan gaat de hele boel de lucht in. Wij verstoren af en toe ook wel iets. We vliegen de meeste stukken op ongeveer 150 meter, en zo nu en dan zien we met name ganzen de lucht in gaan. Maar wat mij betreft is er geen alternatief voor deze telmethode."

Olie op de golven

Het echte spektakel komt in zicht als we de Afsluitdijk onder enige tijdsdruk zijn langs gevlogen. "De luchtmacht heeft vandaag een flinke sector afgesloten vanwege vlieg oefeningen", vertelt de piloot, "dus we kunnen hier niet blijven treuzelen." Iets verderop, net ten noorden van het vogeleiland De Kreupel, worden de schuimstrepen op het water in een grote cirkel onderbroken. Pas als we nog veel dichterbij zijn blijkt waarom: de oostenwind wordt hier gebroken door een immense groep Toppereenden. "Kun je wat hoger vliegen?", vraagt Van Eerden aan de piloot, "voor het overzicht." Zonder kijker moet je goed turen om de witte en de donkerder stipjes te onderscheiden. Door de kijker wordt de groep pas echt indrukwekkend. Als een gigantisch net van kerstlampjes liggen de eenden op schijnbaar exact afgepaste afstanden van

DE KLEI

Wetenschapjournalist Rob Buiter maakt voor diverse media reportages over vogels en vogelaars. In de rubriek 'In de Klei' doet hij voor Sovon-Nieuws verslag van zijn ontmoetingen in het veld. Bijgaande foto's zijn ook van zijn hand.

elkaar in het water. Naar het noordoosten zijn het vooral de witte lampjes, aan de zuidwest kant van de groep liggen de donkere bolletjes. “De mannen houden de vrouwtjes en de jongere dieren uit de wind”, verduidelijkt Van Eerden. Het is dus duidelijk dat de strategie van de Toppers werkt. De schuimstrepen van de wind stoppen aan de bovenrand van de groep en komen een heel stuk verder aan de ‘lijzijde’ van de groep weer op het water. De eenden lijken dempende olie op de golven. Met de zon van opzij blijkt dat de eenden zelfs letterlijk olie op de golven brengen. Een flinterdunne film van gebroken kleuren waaiert als een puntige staart van de groep af. “Wat denk je”, zegt Van Eerden, “al die duizenden eendenlijven die daar liggen te poetsen. Als die allemaal een piepklein beetje vet uit hun veren op het water poetsen, is dat al gauw een zichtbare vlek.” Voor een goede schatting bestudeert Van Eerden de verdeling van mannen en vrouwen in verschillende delen van de groep, om ze vervolgens per sector te tellen. “Ik houd het voor nu op 28.000”, zegt hij na een minuut of wat, “maar ik check vanavond nog even op de foto’s.”

Stront

De kunstmatige archipel De Kreupel en zijn Aalscholvers, een paar kilometer uit de kust van Andijk, kunnen op extra aandacht van Van Eerden rekenen. Op de basaltblokken rond het eiland zitten enkele tientallen vogels te rusten. De grote massa hebben we eerder al vissend op het open water gezien. Maar dat ze graag op het eiland verblijven lijdt geen twijfel. Een groot deel van het hoofdeiland is bedekt met een zilvergrijze deken van Aalscholverstront. Iets verder naar het zuiden treffen we op het water opnieuw een groep Toppers, zelfs iets groter dan de eerste. “Houd het voor nu maar even op 32.000 eenden”, zegt Van Eerden tegen zijn collega Roos. Na ruim tweeënhalf uur vliegen zet de piloot zijn ‘kist’ weer aan de grond om bij te tanken voor het middagrondeje. “Na meer dan dertig jaar iedere maand vliegen steek ik hier wel mijn handen voor in het vuur”, zegt Van Eerden zelfverzekerd, als ik vraag hoe zeker hij is van het verschil tussen een Krakeend en een Wilde eend vanaf een hoogte van 150 meter. Toch beaamt hij: “Het is zeker een extra moeilijkheidsgraad. Ringers zullen dat ook kennen.

Zoals het determineren van een vogel in de hand iets heel anders is dan een vliegende vogel, zo moet je ook bij een vogel van boven op heel andere dingen letten. Maar onze tellingen en determinaties worden voor een deel ook geverifieerd vanaf de kant, dus ik weet inmiddels wel dat ik goed zit.”

In die ruim dertig jaar tellen zag Van Eerden met name de grote groepen duikeenden in de jaren tachtig langzaam kleiner worden om vervolgens weer te groeien. “We denken dat dat vooral te maken heeft met de slinkende hoeveelheid voedsel die van de Rijn naar het IJsselmeer komt. Daarmee daalt ook de productie van mosseltjes. Ook de hoeveelheid spiering is nog maar een fractie van wat het was. Op een gegeven moment is de Quaggamosel via het Main-Donaukanaal naar onze contreien gekomen. Die heeft voor een deel al de rol overgenomen van de instortende populatie Driehoeksmosselen. Dat zou in de toekomst nog wel eens de redding kunnen zijn voor de duikeenden. Maar het heeft natuurlijk wel iets frustrerends dat je als beheerder van dit gebied meer afhankelijk bent van toevalsfactoren zoals zo’n exotische mossel of de hoeveelheid voedingsstoffen in de rivieren, dan van de beheersmaatregelen die wij zelf kunnen uitvoeren. We kunnen nog zulke mooie moerasgebiedjes of vogeleilanden bedenken, maar als de vogels vervolgens niets te vreten hebben ...” Tegelijk zag Van Eerden in drie decennia wel een toename van soorten. “Krooneenden kwam ik in 1980 niet tegen op het Markermeer; nu wel. En ook de aantallen ganzen zijn enorm gestegen. Vanmorgen hadden we rond Friesland al een stuk of 30.000 Brandganzen. Maar ook met die ganzen en smienten is het nog even de vraag wat er gaat gebeuren nu er een langzame trend is richting minder stikstofbemesting op de weilanden. Het zijn allemaal trends die je alleen in de gaten kunt houden door iedere maand weer in dat vliegtuigje te stappen en exact hetzelfde traject op exact dezelfde manier te tellen.”

Na de lunch stappen Van Eerden, Roos en de piloot opnieuw in de Cessna voor een rondje Markermeer en Oostvaardersplassen. Ik houd het voor gezien. Als ik ’s avonds de computer aanzet springt een narrig mailtje van het ‘Amsterdams Vogelnet’ in het oog. Een forumlid schrijft: “Vandaag naar Waterland gefietst. Rond Durgerdam vloog ’s middags een klein rot vliegtuigje over, waardoor een hele groep Brandganzen de lucht in ging.” Zou het achteraf een troost zijn dat het voor de wetenschap was?

● Rob Buiter